

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.27.2.69-72>

Filemon in Bavkida (Ovidij, *Metamorfoze* 8.611–724)

Prevedla Barbara Šega Čeh

Znamenita pripoved o Filemonu in Bavkidi, ki je slavospev starodavni rimski pietas, spoštljivosti do bogov, upoštevanju gostinskega prava in skromnemu načinu življenja, se navezuje na pripoved o lovu na kalidonskega merjasca (8.267–545).

Po končanem lovu se Tezej s prijatelji vrača v Atene. Pot jim prekriža v deževju narasla reka Ahelaj, sam rečni bog pa jih posvari pred njenimi nevarnostmi in jih povabi na suho v svojo razkošno votlino. Po bogati gostiji jim opiše še metamorfozo najad v Ehinade in njegove ljubice Perimele v otoček (546–611). Ob tem si družčina pride v navzkrižje glede vsemogočnosti bogov, zato jim Leleks pove zgodbo o Filemonu in Bavkidi. Ta je slavospev starodavni rimski pietas, spoštljivosti do bogov, upoštevanju gostinskega prava in skromnemu načinu življenja.

To je razkril Ahelaj in obmolknil. Opisani čudež
vse je pretresel: Iksíonov sin¹ verujočim se roga,
saj je, duha kljubovalnega, zmeraj preziral bogove:
»Bajke nam klatiš, bogove imaš za preveč vsemogočne,
češ, Ahelaj, da sposobni so dati in vzeti oblike.« 615
Sapo zaprlo je vsem; zavrnilo so take besede,
najbolj med vsemi pa Léleks, po pameti zrel in po letih.
»Sila nebesja je neizmerljiva in hkrati brezmejna,
Kar se bogovom je kdaj zahotelo, bilo je storjeno;
in da boš dvomil kaj manj,« mu dejal je, »v frigijskih gričih 620
raste tik lipe še hrast; obdana sta z nizkim zidovjem.
Sam sem ogledal si kraj, saj Pitèj me poslal je v deželo,

¹ Iksionov sin Pejritoj, Tezejev prijatelj.

kjer je še Pelops, oče njegov, kraljeval že pred leti.
 Ribnik nedaleč leži; ta kraj je nekoč bil obljuden,
 zdaj pa gladina vrvi od močvirnih kokošk in ponirkov. 625
 Jupiter sem je prispel v človeški podobi, z Merkurjem,
 vnukom Atlantovim, sicer brez kril, a z glasniško opravo;²
 tisoče hiš sta obšla in prosila za streho nad glavo,
 v tisočih hiš je le resknil zapah; navsezadnje ju koča,
 s slamo in ločjem močvirnim prekrita, je vendar sprejela.³ 630
 Bavkida, starka pobožna, in starec kot ona, Filemon,
 v njej sta živela že vse od mladosti in v njej, tej koči,
 skupaj medtem se postarala; revščine nista tajila
 niti nad njo vzdihovala, zato sta se laže prebila.
 Tu bi brez haska iskal gospodarje, zaman tudi hlapce: 635
 v celi družini sta dva, za podrejanje kot za ukaze.
 Brž ko sta torej prišla nebeščana⁴ do koče uborne,
 s sklonjeno glavo stopila pod nizkim podbojem skoz duri,
 starec primaknil je klop, češ, naj si spočijeta ude;
 sedež je Bavkida skrbna še prej z raševino prekrila. 640
 Mlačen pepel na ognjišču razgrebe in ogenj zaneti,
 tleč od večera, podkuri ga z listjem in lubjem že suhim,
 s starčevsko sapo plamene razpiha; nato izpod strehe
 zvelkla je dol rogovilasto dračje z ostalo suhljadjjo,
 vse razlomila, na vrh pa pristavila bronast kotliček. 645
 Zdaj z zelenjave, ki mož jo nabral je na vrtu zalitem,
 liste osmuka, a on z dvorogljatimi burklami dvigne
 s črnega trama še gnjat prekajeno, ki tam je visela;
 tanko rezino gnjati, ki jo dolgo je hranil, odreže,
 v vodo kipečo odrezani košček spusti, da se skuha. 650
 Starca medtem preganjata gostoma ure s kramljanjem,
 da jima čas se ne vleče. Za čvrsti ročaj je na klinu
 tam bil obešen bukov čebèr;⁵ segrejeta vodo,
 vlijeta vanj jo, da gosta lahko osvežita si ude.
 Sredi prostora rogoznica z mehkim trstičjem prekriva 655a
 postelj s stesanim ogrođjem in tudi nogami iz vrbe.⁶ 656a

2 Božanskega sla Merkurja so upodabljali s krilatim klobukom, krilatimi sandali in glasniško palico (*caduceus*) v roki.

3 Gostoljubje (gr. *xenia*, lat *hospitium*) oz. spoštovanje gostinskega prava je bilo v antiki del zavezujočih moralnih norm, v mitologiji pa so bogovi kršitelje vselej kruto kaznovali. Še zlasti huda kršitev je bila nespoštovanje gostoljubja do bogov (gr. *theoxenía*).

4 Jupiter in Merkur.

5 Iz bukovega lesa, ki slabo absorbira tekočine, so izdelovali tudi nekatere vrste posodja.

6 Vrbovina je nekoč veljala za cenen les. Tudi v naslednjih verzih in z opisom hrane Ov. prikaže revščino v koči.

[Mehko trstičje v rogoznici, zraslo ob vodi, zrahljata: 655
 póstelj z ogradjem in tudi nogami iz vrbe prekriva.]⁷ 656
 Zdaj jo pregrneta še s pregrinjalom, ki nista doslej ga
 nikdar razgrinjala razen za praznik; bilo pa je tudi
 staro in izdelano, kakor nalašč za ležišče iz vrbe.
 Legla bogova sta nanj. Spodrecana starka tresoč se 660
 mizo trinožno postavi, a ena od nog je prekratka:
 brž podloži jo s črepinjo; potem ko je vegasto mizo
 s tem naravnala, je zdrgnila ploskev z metinim listjem.
 Tam so se znašle dvobarvne olive deviške Minerve,
 zraven pa v vinskih drožeh vložene jesenske drenulje, 665
 redkvice, tudi cikorija, kepa stisnjene skute,
 mehko, na ne prežarečem pepelu, zakrknjena jajca
 – vse v lončenih posodah. Zatem dragocenost enaka,⁸
 vrč izrezljan,⁹ se pojavi, ob njem pa še čaše, iz bukke
 votlo izdolbene, znotraj oblite z rumenkastim voskom.¹⁰ 670
 Nekaj predaha, nato se pojedina¹¹ vendarle skuha
 – ogenj oddaja le šibko toploto – nestarano vino¹²
 spet je na mizi, a malce umakne se vstran poobedku:
 tu so orehi in s smokvami mešani zgubani datlji,
 slive in jabolka sveže dehtča v prostornih košarah, 675
 grozdje, nabrano na trti škrlatni; na sredi blešči se
 svetlo satovje; nad vsem pa sta bdela obraza dobričin,
 z voljo, ki niti v pomanjkanju ni ne lenobna ne šibka.
 Vidita zdaj, da že večkrat izpraznjeni vrč se napolni
 vsakokrat znova kar sam in da vino nenehno priteka: 680
 v strahu, k bogovoma dvignjenih rok in osupla nad čudom,
 Bavkida, z njo pa še plahi Filemon, začneta moliti,
 milosti prosita, češ, pogostitev bila je preskromna.
 Eno le samcato gos sta imela za čuvanje bajte:¹³
 njo sta imela namen zaklati za gosta božanska; 685
 gos frfotaje beži in starca počasna upeha.
 Dolgo izmika se, a se zatekla je, kot se je zdelo,

7 Zaradi bližine ribnika so v vsakdanjem življenju uporabljali trstičje in vrbovino. – V nekaterih rokopisih se za verzoma 655–656 pojavljata še dva, ki nekoliko podvajata vsebino.

8 Dragocenost: ironija.

9 *Crater*. vrč za mešanje vina z vodo.

10 S stopljenim voskom so premazali razpoke v lesu, da čaša ni puščala.

11 Pojedina: spet ironija.

12 Šibka kurjava in slabo vino: znamenji revščine.

13 Gosi z glasnim gaganjem opozarjajo na prihod tujcev, zato so jih imeli nekoč namesto psov čuvajev.

končno naravnost k bogovoma: ta pa zakol prepovesta.
 'Res sva bogova; brezbožna sosesčina zdaj bo prejela
 kazen pravično,' sta rekla, 'le vama bo dana ugodnost, 690
 da se pogubi izogneta; brž zapustita streho domačo,
 stopajta z nama in vzhajmo se skupaj po gorski strmini!' Starca pokorno sledita; oprta na palici svoji,
 da si olajšata hojo, krevsata po dolgem pobočju.
 Manjkal do vrha je le še streljaj, kot ga zmore puščica: 695
 tam sta navzdol se ozrla; zagledata celo dolino
 v vodo močvirno pogreznjeno, bajto pa svojo na suhem.
 Vtem ko dvojica se čudi nad tem, nad usodo sosedov
 solze pretaka, se bajtica stara, za par še pretesna,
 v tempelj spreminja: že koli podporni postali so stebri, 700
 slama svetli se, da streha je videti kot pozlačena,
 vrata so vsa izrezljana in z marmorjem tla so prekrita.
 To je tedaj dobrodušno predlagal Saturnov potomec:¹⁴
 'Starec pravični in žena, zakonca pravičnega vredna,
 kaj si želita? Povejta!' Filemon po kratkem posvetu 705
 z Bavkido kmalu razkrije bogovoma, kaj sta sklenila:
 'Rada postala bi tu svečenika in čuvala tempelj;
 ker preživela že toliko let sva v složnem sožitju,
 naj doleti naju hkrati še ura poslednja, naj groba
 žene nikdar ne uzrem in naj njej me ni treba zagrebsti.' 710
 Želje nato se izpolnijo: v templju bila sta čuvarja,
 dokler je trajalo njuno življenje; ko stala naključno
 stara, od let onemogla, nekoč sta pred svetim stopniščem,
 kjer o pogubi vasi sta kramljala, pa Bavkida vidi,
 da iz Filemona listje poganja; Filemon, starejši, 715
 isto opazi pri Bavkidi. Že je preraščala krošnja
 njuna obraza, ko hkrati še zadnjič v slovo sta si rekla:
 'Mož, pozdravljen!' in 'Žena, pozdravljena!' Hkrati obema
 skorja je usta prekrila. Bitinijci tam še dandanes
 kažejo debli sosedni, ki dvoje teles sta obrasli. 720
 Tega mi niso povedali starci, ki klatijo prazne,
 saj bi za laž ne imeli razloga; v resnici sem videl
 vence na vejah in, tole rekoč, sem sveže obesil:¹⁵
 'Verniki naj so bogovi, častilci bogov pa čaščeni!'«

¹⁴ Jupiter.

¹⁵ Tudi Leleks obesi vence na veje in s tem počasti Filemona in Bavkido ter izrazi svojo *pietas*, spoštovanje do bogov.